

CHAUROVA SBÍRKA MEDAILÍ

NÁRODNÍ MUZEUM - CHAUROVA SBÍRKA VII.1

Emil Novák
Jakub Anderle

NÁRODNÍ
MUZEUM : 205 let

CHAUROVA SBÍRKA MEDAILÍ

NÁRODNÍ MUZEUM – CHAUROVA SBÍRKA

SVAZEK VII.1

Doporučená citace:

Novák, E. – Anderle, J. 2023: Chaurova sbírka medailí. Národní muzeum – Chaurova sbírka. Svazek VII.1. Praha.

CHAUROVA SBÍRKA MEDAILÍ

NÁRODNÍ MUZEUM – CHAUROVA SBÍRKA
SVAZEK VII.1

CHAURA MEDAL COLLECTION
NATIONAL MUSEUM – CHAURA COLLECTION
PART VII.1

MEDAILLENSAMMLUNG CHAURA
NATIONALMUSEUM – SAMMLUNG CHAURA
BAND VII.1

EMIL NOVÁK – JAKUB ANDERLE

NÁRODNÍ MUZEUM

PRAHA

2023

Recenzovali:

PhDr. Jiří Lukas

PhDr. Filip Hradil

Vědecký redaktor:

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023, 11.V.d, 00023272).

© Emil Novák – Jakub Anderle, 2023

© Národní muzeum, 2023

ISBN (print) ISBN 978-80-7036-779-7

ISBN (online) ISBN 978-80-7036-780-3

OBSAH / CONTENT / INHALT

Poděkování	9
Úvod	11
Introduction	17
Einleitung	23
Stručný úvod do historie medailérství na území habsburské monarchie (Emil Novák)	12
A Brief Introduction to the History of Medal Making in the Habsburg Monarchy	18
Kurze Einleitung in die Geschichte der Medaillenkunst in der Habsburgermonarchie	24
Komentář ke katalogu	15
Commentary to the Catalogue	21
Kommentar zum Katalog	27
 KATALOG / CATALOGUE	
Ludvík II. Jagellonský / Louis II of Jagiello / Ludwig II. Jagiello (1516–1526)	35
Karel V. / Charles V / Karl V. (1519–1556)	37
Ferdinand I. (1526–1564)	39
Maxmilián II. / Maximilian II. (1564–1576)	45
Rudolf II. / Rudolph II. (1576–1611)	55
Matyáš / Matthias (1611–1619)	67
Fridrich Falcký / Frederick V of the Palatinate / Friedrich V. von der Pfalz (1619–1620)	73
Ferdinand II. (1619–1637)	83
Ferdinand III. (1637–1657)	93
Ferdinand IV. (†1654)	101
Leopold I. (1657–1705)	105
Josef I. / Joseph I. (1705–1711)	115
Karel VI. / Charles VI / Karl VI. (1711–1740)	121

Karel VII. Bavorský / Charles VII / Karl VII. (1742–1745)	159
Marie Terezie / Maria Theresa / Maria Theresia (1740–1780)	163
František I. Štěpán Lotrinský / Francis I Stephen of Lorraine / Franz I. Stephan von Lothringen (1745–1765)	227
Josef II. / Joseph II. (1765–1780–1790)	231
Leopold II. (1790–1792)	237
Suitní a pamětní medaile / Suit and Commemorative Medals / Suiten- und Gedenk-Medaillen	247
Dodatky / Appendices / Anhänge	273
Přehled medailérů a rytců / Index of Medal Makers and Engravers / Verzeichnis der Medailleure und Stempelschnieder	279
Rejstřík opisů a nápisů / Index of Inscriptions / Register der Auf- und Umschriften	286
Literatura / Literature / Literatur	299
Summary	310

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme recenzentům Jiřímu Lukasovi a Filipu Hradilovi za trpělivost a pečlivost, se kterou se textu věnovali, svou podnětnou a konstruktivní kritikou zásadně přispěli k jeho výsledné podobě. Práce ve formě předložené čtenářům by také nevznikla bez podpory vedoucí numismatického oddělení Národního muzea Lenky Vacinové a cenných rad vědeckého redaktora Jiřího Militkého. Náš dík náleží korektorům Janě Kárové a Petru Holubovi, korektorům překladů Lence Vacinové a Stefanu Bartillovi, a také Jiřímu Lehkému a Tomáši Smělému, kteří se zásadně podíleli na grafické podobě knihy a její finální realizaci. Neocenitelnou pomocí a oporou při naší práci byli mnozí další kolegové a přátelé, a především rodiny obou autorů.

ÚVOD

První část soupisu medailové sbírky rozšiřuje postupně vydávanou edici dvougenerační sbírky starožitníků a sběratelů Františka Rudolfa Chaury (1841–1910) a jeho syna Karla Chaury (1869–1945). Jedinečná rodinná kolekce obsahuje více než třináct tisíc kusů převážně českých ražeb, medailovou část tvoří okolo 4900 kusů. Jedná se o jednu z mála celistvě zachovalých sbírek takového rozsahu a zaměření, vzniknuvší ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století. Soubor je od roku 1950 uložen v Národním muzeu a patří k nejcennějším celkům z fondů numismatického oddělení. František Rudolf a Karel Chaurovi budovali medailovou kolekci s jasným záměrem, vybírali medaile a další nemincovní materiál se vztahem k zemím Koruny české a nově vzniklé republice. Snažili se o zachycení nejen „vládních ražeb“ a „medailí“ spojených bezprostředně s panovníkem nebo vládnoucím rodem, ale kupříkladu i s významnými vojenskými, politickými, hospodářskými či kulturními událostmi. Nejpčetněji jsou však zastoupeny medaile politických, vojenských, církevních, kulturních a společensky významných osobností a medaile upomínající prostřednictvím spolků a nejrůznějších událostí na obce naší vlasti. Sbírkou obsahuje i reprezentativní soubor medailí krušnohorské oblasti 16. století.

Katalog zahrnuje soupis 353 kusů uspořádaných chronologicky podle českých králů a královen, s výjimkou zařazené medaile císaře Karla V. Začíná medailí Ludvíka II. Jagellonského (1516–1526) a končí obdobím vlády Leopolda II. (1790–1792). Samostatná kapitola věnovaná pamětním a suitním medailím rovněž zachovává chronologické pořadí panovníků. Období vymezenému vládou Františka II./I. (1792–1835) až Karla I. (1916–1918) bude věnován plánovaný navazující svazek. Téměř jednu třetinu předkládaného výběru tvoří medaile a korunovační peníze ražené u příležitosti pražských korunovaci v průběhu 16. až 18. století. Dále jsou zastoupeny exempláře k holdování zemských stavů či významných měst, medaile upomínající na další události z panovníkova života, například sňatek, narození dětí, uzdravení z nemoci a v neposlední řadě i jeho úmrtí a pohřeb. Do koncepce a chronologického rámce vlády našich panovníků jsme zařadili i pamětní ražby, kupříkladu na významné vojenské a hospodářské události. Poměrně výrazná část zpracovaného souboru pochází z produkce vídeňské mincovny zaměřené na novoražby vládních medailí 18. století. Původní podložní lístky přiložené k jednotlivým exemplářům dokládají, že podstatná část zde popisované kolekce pochází ze sbírky Františka Rudolfa Chaury, a to 255 kusů, tj. 72 %. Počet exemplářů, kterými do této části sbírky přispěl Karel Chaura, je 81 kusů, tj. 23 %. U šesti podložních lístků, označených pouze příjmením Chaura, nelze identifikovat, kdo dané kusy do kolekce zařadil. K jedenácti exemplářům se původní lístek nedochoval. Údaje a poznámky na podložních lístcích dokládají pečlivý přístup obou Chaurů k určování numismatického materiálu a jejich práci s numismatickou literaturou. Poznámky o cenách a aukcích nezapřou, že otec i syn byli obchodníci. Složení této části Chaurovy sbírky je svou skladbou podobné složení soudobých obdobně zaměřených kolekcí, například sbírek Stephana Bergera, Maxe Donebauera či Wilhelma Killiana.

STRUČNÝ ÚVOD DO HISTORIE MEDAILÉRSTVÍ NA ÚZEMÍ HABSBURSKÉ MONARCHIE

Emil Novák

S prvními portrétními medailemi Habsburků jako vládnoucích císařů, od 16. století i jako českých králů, se můžeme setkávat již zhruba v polovině 15. století na území dnešní Itálie. Na sever od Alp byl vývoj medailérské tvorby poněkud opožděný. První reprezentativní kusy blízké mincím se objevují v Tyrolsku. Nepochybně lze za medaile považovat ražby z tyrolského Hallu vzniklé na počátku 16. století. Tyto tzv. kusy na podívanou (něm. *Schaustücke*) nebyly určené pro platební styk, nýbrž sloužily především ke společenské a politické reprezentaci. Kolem roku 1530 však měly tyto specifické hallské ražby na podívanou období svého největšího rozkvětu za sebou. Nově se kladl důraz na ražbu velkých stříbrných mincí, které brzy dostaly jednotný vzhled, což omezovalo umělecké ambice řezačů ražebních želez. Tento způsob výroby ražené medaile, která je závislá na minci, byl v hornoněmeckých městech doplněn a částečně nahrazen litou medailí, která se dokázala prosadit především v Augsburgu a Norimberku. Na rozdíl od kusů vytvářených v Itálii na základě voskových modelů, vycházejí tyto z modelů dřevěných, ze kterých lze opakovaně zhotovit větší množství stejných kusů (*Winter 2009*, s. 15). Samostatnou skupinu tvoří medaile ze saského a českého Krušnohoří. V české části, na panství hrabat Šliků, byla po roce 1500 zahájena intenzivní těžba bohatých ložisek stříbra s centrem v nově založeném městě Jáchymově. Zde se po zavedení ražby mincí (1519/1520) začala rozvíjet i produkce medailí. V roce 1528 přešla jáchymovská mincovna do rukou krále Ferdinanda I. V tomto čase zde vznikaly první portrétní medaile, třebaže převažovaly medaile s biblickými náměty. Mezi nejvýznamnější zástupce jáchymovské tvorby patřili Concz Welcz a Wolf a Nickel Miliczové. Současně s krušnohorskými medailemi se podobné medaile vyráběly od roku 1526, i když v mnohem menším počtu, v habsburské uherské mincovně v Kremnici, takže spolehlivé přidělení k jedné nebo druhé mincovně není vždy možné. Kremnické ražby jsou spojeny se jmény řezačů želez Christoha Füssla a později Lukase Richtera (*Katz 1929a*; *Kianička 2020*). Stejně jako medaile z jáchymovské produkce bývaly i ty kremnické často zaformovány a odlévány. Medaile vznikaly v tyrolském Hallu, v Krušných horách i v Kremnici v souběhu s příslušnou rozsáhlou mincovní produkcí.

Renesance přinesla mimo medailí, připomínajících konkrétní osobnost nebo událost a sloužících především k reprezentaci, i další nový typ ražeb, tzv. penízů neboli žetonů. Razila se dlouhá řada zejména korunovačních, ale i jiných pamětních penízů, které si uchovaly formu mince, ale nebyly určeny pro oběh. Jako jednoznačně vymezený druh zasahuje korunovační peníze ve svém počátku do doby vlády Ferdinanda I. a uzavírají tuto řadu v době panování císaře Františka Josefa I. O první polovině 16. století, přesněji tedy o době panování Karla V. (císař 1519–1556, † 1558) a Ferdinanda I. (1526–1564), hovoří Heinz Winter jako o období rozkvětu německé renesanční medaile. Od druhé poloviny 16. století až do začátku třicetileté války, tzn. za Maxmiliána II. (1564–1576), Rudolfa II. (1576–1611) a Matyáše (1611–1619), se v medailérském umění promítá vliv italských a nizozemských umělců (*Winter 2009*, s. 19). V technologii medailérské produkce se vztahem k zemím Koruny české zpočátku převažuje lití, ražba se prosazuje ve větším měřítku teprve na konci 16. století. Na tvorbě pamětních medailí a penízů se v tomto počátečním období kromě známých umělců, jako byli například Nickel Milicz, Lucas Richter, Antonio Abondio, Valentin Maler, či Christian Maler, podíleli i rytci (řezači mincovních ražebních želez) jednotlivých mincoven. K významným osobnostem této profese patřil v Čechách Johann Conrad Greuter, působící v pražské mincovně na přelomu 16. a 17. století. Z jeho dílny vyšly některé peníze na Matyášovu frankfurtskou korunovaci a na české korunovace králů Matyáše, Ferdinanda II. a Fridricha Falckého. Korunovační peníz s portrétem Matyáše v uherském kroji s čapkou s volavčími

péry z roku 1611 zhotovil podle vzoru oválné medaile od Alessandra Abondia (*Novák 2019a*, s. 159; *Novák 2022d*, s. 39–44). Johann Conrad Greuter je považován rovněž za autora dvou ražených medailí na korunovací Fridricha Falckého (*Haimann 2006*, s. 122). Také ve druhé čtvrtině 17. století se na výrobě českých vládních pamětních ražeb podíleli řezači ražebních želez působící v pražské mincovně. Jmenovitě to byli v letech 1626–1636 Donat Starckh, jenž současně dodával ražební kolky i pro vídeňskou mincovnu, a Salomon Scultet von Scholtisheim, který v Kutné Hoře od roku 1638 řezal železa i pro pražskou mincovnu a v letech 1649–1657 se trvale usadil v Praze. Medaile a peníze z období vlády habsburských panovníků Ferdinanda II. (císař 1619–1637), Ferdinanda III. (císař 1637–1657) a Ferdinanda IV. (král 1653–1654) jsou již tvořené v duchu raného baroka. Litá medaile na začátku 17. století špěla ke svému konci a nahrazovala ji medaile ražená. Zatímco jáchymovská produkce medailí se z důvodu vyčerpání stříbrných ložisek pomalu uzavřela, v Kremnici se dočkala dalšího rozkvětu a udržela se až do 18. století (*Winter 2009*, s. 20).

Výroba oficiálních medailí za Leopolda I., Josefa I. a až do velké reformy rakouského mincovnictví za císaře Karla VI., na jejímž základě zřídila Vídeň v roce 1716 vlastní ryteckou školu, byla téměř výhradně záležitostí privilegovaných privátních vydavatelů a medailérů v Augsburgu a Norimberku. Nepřehlédnutelné jsou práce augsburského umělce Philippa Heinricha Müllera (1654–1719). Z jeho dílny pocházejí téměř všechna razidla augsburské mincovny té doby a dodával razidla i pro norimberské vydavatele Caspara Gottlieba Lauffera a Fridricha Kleinerta. Philipp Heinrich Müller patří k nejvýznamnějším představitelům barokní medailérské tvorby (*Haimann 2006*, s. 306; základní zpracování díla viz *Forster 1910*). Významnými medailéry v Norimberku byli Peter Paul Werner (1689–1771), Johann Leonhard Oexlein (1715–1787), Georg Wilhelm Vestner (1677–1740) a jeho syn Andreas (1707–1754). Peter Paul Werner patřil mezi vyhlášené rytce 18. století. Na jeho medailích již můžeme pozorovat nástup rokoka, poslední z vývojových fází barokního umění. Některé medaile společně s ním zhotovoval Johann Leonhard Oexlein, který také patřil k velmi úspěšným norimberským rytčům a byl jedním z představitelů rokoka v medailérské tvorbě. Georg Wilhelm Vestner získal 21. března 1728 od císaře Karla VI. povolení k ražbě medailí ve vlastním domě, do té doby plynul zisk z prodeje Vestnerových medailí do Laufferovy ražebny vlastníci monopol na tuto činnost. Jím vytvořené podobizny jsou považovány za jeden z vrcholů barokního portrétního umění. Andreas Vestner pracoval s otcem od roku 1726. Mnohé medaile z té doby značené písmenem V je možné považovat za jejich společné práce. Podobně jako jeho otec získal i Andreas v roce 1738 císařské privilegium k ražbě medailí. Slohově měl Andreas Vestner již blíže k rokoku (*Bernheimer 1984*, s. 9). Proces oddělení rakouských výrobců medailí a penězů od zahraničních začal počátkem 17. století a stával se zřetelným za Leopolda I. Rozvinul se zápas o získání monopolu na zhotovování jednak mincí, jednak příležitostných pamětních medailí a penězů. Jedním z důsledků tohoto zápolení bylo stále častější provádění ražby mincí a medailí pro jednotlivá království a země habsburské monarchie i pro Svatou říši římskou v hlavní mincovně ve Vídni. V této mincovně zhotovovaná razidla se používala v lokálních mincovnách, nebo ve Vídni probíhala i vlastní ražba. Již v roce 1608 se ve Vídni razily korunovační peníze k uherské korunovací krále Matyáše v Prešpurku (Bratislavě). Stejně tomu bylo například i u uherských korunovačních ražeb Leopolda I. z roku 1655 či u ražeb na uherskou korunovací jeho syna Josefa I. z roku 1687. Další výroba korunovačních ražeb ve Vídni, zejména uherských a českých, je již doložena i dochovanými razidly, například pro pražskou korunovací v roce 1723 nebo pro ražbu českých korunovačních mincí v roce 1792. Někdy se při takových příležitostech ve Vídni nezhotovovaly všechny medaile a peníze, nýbrž jen určitá část, zatímco druhá část byla zhotovena v lokální mincovně nacházející se v místě konání slavnostní události. Je však třeba připomenout, že například mincovna v Praze kromě již zmíněné spolupráce s Vídni i nadále využívala k obohacení a pozvednutí své produkce služeb augsburských a norimberských medailérů a rytčů. Na přelomu 17. a 18. století pracoval ve Vídni známý řezáč mincovních želez Johann Michael Hoffmann (asi 1650–1736), který však neměl prakticky žádné zkušenosti týkající se medailérské tvorby. V tomto období působili ve vídeňské mincovně také švédští medailéři Daniel Warou (1674–1729) a Benedikt Richter

(1670–1735), především u jejich portrétní tvorby je patrný vliv francouzského baroka. Dále zde byl činný vynikající umělec Philipp Christoph von Becker (1675–1743) s titulem dvorní medailér, jenž se však časem osamostatnil.

Antonio Maria de Gennaro (asi 1679–1744) přišel do Vídně jako vyučený řezač mincovních želez, ale záhy si získal uznání a respekt jako medailér. Gennarův vzestup začal s nástupem Karla VI. na císařský trůn. Císař se rozhodl provést reformu upadajícího rakouského mincovnictví. Gennaro jej přesvědčil o potřebě založit ve Vídni vlastní ryteckou akademii a v ní vychovávat vlastní medailéry. Dne 19. 12. 1729 získal pověření ke zřízení akademie a v roce 1731 se stal jejím prvním ředitelem a císařským dvorním medailérem. Akademie byla otevřena v roce 1734. Ačkoli Gennaro působil navenek jako ředitel a učitel, výuku studentů vedl jeho první žák Matthäus Donner (1704–1756), který brzy jeho schopnosti překonal. Po Gennarově smrti převzal Donner v roce 1745 ryteckou akademii i jako ředitel. Warou, Richter a Gennaro jsou považováni za zakladatele vídeňské medailérské školy, z nichž posledně jmenovaný dal jako první ředitel rytecké akademie vídeňské medailérské tvorbě nový, moderní směr (*Winter 2009*, s. 24). Pro ražbu medailí za Marie Terezie (1740–1780) a jejího chotě Františka I. Lotrinského (1745–1765) je charakteristický pozdně barokní styl. V námětech příležitostných medailí ubývá symbolických motivů často s antickými odkazy a postupně se více uplatňují realisticky pojaté obrazy. Mezi tvůrci těchto medailí v pozdně barokním stylu nalézáme jména významných vídeňských medailérů, jako například Matthäus Donner (1704–1756), Giuseppe Antonio Toda (asi 1710–1768), Anton Franz Wideman (1724–1792) a řadu dalších. Matthäus Donner, vedoucí vídeňské rytecké akademie, vynikal v portrétní tvorbě a patřil mezi nejlepší umělce pozdního baroka a nastupujícího klasicismu. Donnerovým nástupcem se stal v roce 1756 Giuseppe Antonio Toda, který patřil mezi nejschopnější Donnerovy spolupracovníky a tvořil často rubní strany k jeho portrétním medailím. Po smrti Giuseppa Antonia Tody nastoupil na jeho místo v roce 1769 rodák ze Střelné u Duchcova Anton Franz Wideman. Ve své době nejvytíženější medailér pracující pro císařský dvůr byl posledním významným tvůrcem ve stylu rokoka (*Haimann 2006*, s. 531). K raně klasicistní medailérské tvorbě za Josefa II. (1765–1780–1790) a Leopolda II. (1790–1792) je třeba poznamenat, že zachovala tradici medailí ražených za jejich rodičů. Až po roce 1780 nastává v medailérském umění obrat. Na začátku přechodu od ustupujícího baroka k novým formám klasicismu stojí Widemanův nástupce, medailér Johann Nepomuk Würth (1753–1811), jehož pozdní práce mají již čistě klasicistní charakter, a jeho bratr Franz Xaver Würth (1749–1813), který se po bratrově smrti v roce 1811 stal na krátkou dobu ředitelem rytecké akademie (*Haimann 2006*, s. 538–539; *Winter 2009*, s. 27–28).

Kromě oficiálních vládních medailí a penězů byla zejména v 18. století díky soukromým iniciativám zhotovena v privátních ražebnách celá řada příležitostných ražeb reagujících na události týkající se panovnického dvora, události politické, vojenské nebo hospodářské, které paralelně doprovázely a doplňovaly aktuální oficiální nabídku pamětních medailí. Jako příklad lze uvést hojně se vyskytující práce Johanna Kittela (1656–1740) a jeho syna Georga Wilhelma Kittela (1694–1769), medailérů působících ve slezské Vratislavi. Od roku 1736 zde vydával Georg Wilhelm Kittel vlastním nákladem malé medaile v reakci na aktuální politické nebo hospodářské události ve Slezsku. Ve srovnání s tvorbou jiných soudobých medailérů zůstala umělecká hodnota této produkce na úrovni dobrého řemesla.

KOMENTÁŘ KE KATALOGU

Soupis obsahuje díla vztahující se k osobě panovníka, jeho rodině a událostem, nejčastěji vojenským a hospodářským, spojeným s obdobím jeho vlády. Chronologie vlády jednotlivých panovníků od Ludvíka II. Jagelonského po Leopolda II. vytváří základní strukturu katalogu. V rámci tohoto členění řadíme položky podle data vydání, od nejstarších po nedatované. Pamětní a suitní medaile jsme vyčlenili do samostatné kapitoly. V dodatku pak uvádíme nečíslovaná katalogová hesla exemplářů, které sem sice tematicky i časově patří, avšak byly již publikovány v jiných dílech ediční řady Chaurovy sbírky, z toho důvodu zde jen doplňujeme jejich popis. Katalogové heslo jednotlivých medailí a penízů uvádí pořadové číslo katalogu. Název položky vychází nejčastěji z události, osoby, ke které se vztahuje, nebo z časového zařazení. Následuje provenience a autor. U takzvaných křížených medailí spojujících avers a revers dvou původně nesouvisejících ražeb jsou jména autorů oddělena lomítkem. U medailí vzniklých spoluprací dvou medailérů píšeme autory pod sebou, první vytvořil návrh aversu, druhý reversu. Hesla katalogu obsahují popis aversu a reversu a transkripci nápisů a opisů doplněných, s výjimkou titulatur a několika málo obecně známých výrazů, o český překlad. Hrany popisujeme pouze v případech, kdy nesou vyražený reliéf nebo nápis. Dodatečné zásahy, výrobní vady a poškození, puncovní značky atd. na hraně i v plochách zmiňujeme v materiálovém řádku, který uvozuje informace o použitém kovu. Cennou pomocí při identifikaci výrobních defektů a dalších stop na zpracovaném materiálu byla publikace Jiřího Hány *Technické aspekty vývoje středoevropského mincovnictví do konce 19. století (Hána 2007)*. Rozměry v milimetrech, měřené digitálním posuvným měřítkem MITAKO (0,01 mm) na vodorovné ose aversu, jsme zaokrouhlili na jedno desetinné místo. V případě nepravidelného střížku, kdy rozdíl mezi vodorovnou a svislou osou byl větší než 0,4 mm, uvádíme oba rozměry, stejně tak v případě oválných ražeb a klip. Rozměry závěsů jsme do měření nezahrnuli. Hmotnost měřená v gramech na digitální váze T-Scale Electronics MFG NHB-150+ (0,001 g) není zaokrouhlená.

Vzhledem k různorodosti popisů a více či méně přesným vyobrazením ve většině starších prací citujeme „ražby“ v odkazech na literaturu tak, aby se jejich určení co nejvíce přibližovalo dosud publikovaným a vyobrazeným exemplářům. Rozdíly v popisech se týkají především rozdělovacích znamének, jejich přítomnosti či absenci, odlišné formy a umístění. V menší míře se také dotýká drobných, často chybných či přímo neexistujících variant některých částí opisů či nápisů. Tyto rozdíly mají různé příčiny – především zachovalost materiálu, a tedy zhoršenou čitelnost obrazů, textů a jejich detailů, nebo vznikly prostým nedopatřením při tvorbě díla, např. přehlédnutím či chybným přepsáním písmene či znaménka, nalezneme i chyby tiskové či grafické, např. v deskripci ražby nejsou znaménka zaznamenána, avšak na doprovodné kresbě se nacházejí a naopak. U každého exempláře se proto v příslušných odkazech na literaturu, která uvádí takovéto drobné rozdíly, vyskytuje zkratka „var.“. Případný komentář se vztahuje k okolnostem vzniku medaile, otázkám ohledně datace a autorství, základním informacím o událostech, ke kterým se daný kus váže, a podobně. V textu odkazujeme na literaturu uvedenou v určení medaile nebo penízu, nebo citujeme další práce k tématu. Za inventárním číslem numismatické podsbírky Národního muzea následuje informace z původních podložních lístků. Zařadil-li do sbírky danou položku František Rudolf, nebo Karel Chaura, rok zařazení a další informace. Nejedná se o vyčerpávající přepis všech uvedených informací, ale těch, které se k našemu popisu zdály relevantní a doplňující.

Závěrem předkládáme poznámku ke značkám vyskytujícím se na některých exemplářích a k méně obvyklým numismatickým výrazům použitým při popisu této části sbírky. Některé medaile z Chaurovy sbírky jsou opatřeny zvláštní obchodnickou značkou, obvykle umístěnou na hraně medaile. Jedná se o puncy, buď oválné se jménem CHAURA, nebo nenápadné

drobné kruhové s písmenem Ch, popř. CH. V ojedinělých případech je předmět označen celým jménem, nebo iniciálou, vyvedenými černou tuší, a to buď na hraně, nebo v ploše. Karel Chaura značil numismatický materiál zejména ve svém obchodě zelenou barvou (tzv. dračí krví) v ploše, nebo tuší na hraně písmenem CH. V německy psané numismatické literatuře užívaný výraz *Kupferstift* („měděný kolíček“) se váže k zasazení ústřížku z měděného drátku do cínového střížku před ražbou. Tato praxe, především v 18. století, měla za cíl jasně rozlišit cínové ražby od stříbrných a předejít tak jejich záměně. Německý výraz *Gnadenmedaille* (die Gnade – milost, přízeň) označuje specifickou skupinu (habsburských) panovnických medailí objevujících se poprvé v 16. století. Na líci nesou portrét panovníka, na rubu obvykle alegorický motiv a osobní heslo. Sloužily především k odměňování zásluh a k propagaci, jejich udílení bylo pravděpodobně vždy pod přímou kontrolou panovníka a tvořily předstupeň a později doplněk k udíleným řádům a vyznamenáním (*Winter 2009*, s. 18). Termín *suitní medaile* je pojmenováním pro série tematicky spojených medailí podobného rázu, ražených například na připomínku a památku císařů, papežů a dalších světských i církevních knížat, církevních reformátorů, významných osobností vědy nebo umění, ale i navzájem souvisejících historických událostí.

INTRODUCTION

The first volume of the catalogue of the medal collection is a step towards expanding the edition of the collection of father and son, František Rudolf Chaura (1841–1910) and Karel Chaura (1869–1945). This unique family collection contains over 13,000 pieces of predominantly Bohemian issues including around 4,900 medals. It is one of the few preserved collections of such size and composition, created in the second half of the 19th and the first half of the 20th centuries. The assemblage has been kept in the National Museum since 1950 and it is one of the most valuable holdings of the Numismatic Department. František Rudolf and Karel Chaura built their medal collection with a clear intention, seeking medals as well as other non-monetary material related to the countries of the Czech Crown and the newly founded Czechoslovak Republic. They were concerned not only with governmental issues related directly to the ruler or the ruling family but also, for example, with significant military, political, economic, or cultural events. Most numerous, however, were medals of politically, militarily, ecclesiastically, culturally, and socially important personalities as well as medals commemorating communities of our homeland through the mediation of various associations and events. At the same time, the Chaura Collection also contains a representative assemblage of the Ore Mountains medals from the 16th century.

The catalogue includes 353 pieces arranged chronologically by Bohemian kings and monarchs, apart from a medal of Emperor Charles V. It begins with a medal of Louis II Jagiello (1516–1526) and ends with Leopold II (1790–1792). A chapter in itself consists of commemorative and suit medals, likewise arranged according chronologically. The separate chapter on the commemorative and suit medals also maintains the chronological order of the rulers. The period from Francis II/I (1792–1835) to Charles I (1916–1918) will be the subject of a following volume. Almost one-third of the selection consists of medals and coins minted on the occasion of the Prague coronations in the course of the 16th to 18th centuries. There are also specimens commemorating the homage paid by the estates or important towns, issues commemorating other events in the life of the ruler, e.g., weddings, births, cures and, last but not least, deaths and burials. The concept and chronological framework of the reign of our rulers also included commemorative medals, e.g., reminding of important military and economic events. A relatively distinct part of the processed assemblage comes from the production of the Vienna Mint, which concentrated on new issues of ruler's medals of the 18th century. The individual original description labels written by former owners show that a substantial part of the assemblage described here, namely 255 pieces, i.e., 72%, comes from the collection of František Rudolf Chaura, while Karel Chaura contributed only 81 pieces, i.e., 23%. In the case of six description labels, marked only with the surname Chaura, we cannot determine who acquired these pieces. For eleven specimens, no original description labels are available. The information and notes on the labels prove a careful approach of both collectors in processing the numismatic material and their work with numismatic literature. The remarks about prices and auctions testify to the fact that father and son were also antique dealers. The composition of the medal part of the Chaura Collection is similar to other contemporary collections, such as those of Stephan Berger, Max Donebauer or Wilhelm Killian.

BRIEF INTRODUCTION TO THE HISTORY OF MEDALLIC ART IN THE HABSBURG MONARCHY

Emil Novák

The first portrait medals of the Habsburgs as reigning emperors, and from the 16th century also as kings of Bohemia, appeared as early as in the mid-15th century in the area of today's Italy. North of the Alps, the development of medallic art was somewhat delayed. The first representative, coin-like pieces came from Tyrol. The early 16th-century issues from Hall can undoubtedly be considered as medals. These so-called showpieces were not intended for payment transactions but served primarily for social and political representation. Around 1530, these specific Hall issues had already passed their heyday. New emphasis was placed on the minting of large silver coins, which soon took on a uniform appearance, limiting thus the artistic ambitions of the die engravers. In the Upper German cities, the production of struck medals, derived from coin minting, was supplemented and partially replaced by the cast medals which became especially popular in Augsburg and Nuremberg. Here, they were made based on wooden models which enabled repeated production of identical pieces in larger quantity (*Winter 2009*, p. 15), in contrast to Italy where medals based on wax models were manufactured. Medals from the Saxon and Bohemian Ore Mountains represent a separate chapter. In the Bohemian part of this region, ruled by the noble Schlick family, intensive mining of the rich silver deposits around the newly founded town of Sankt Joachimsthal (Jáchymov) began after 1500. After the introduction of minting (1519/1520), medal production also began to develop here. In 1528, the Jáchymov Mint came into the hands of King Ferdinand I. At that time, the first portrait medals were produced there, although biblical motifs predominated. Among the most important representatives of the Jáchymov production were the die engravers Concz Welcz, Wolf and Nickel Milicz. At the same time as the Ore Mountain medals, similar specimens were produced at the Hungarian Habsburg mint of Kremnica from 1526 onwards, although in much smaller numbers. Thus, the attribution of a medal to a mint it is not always certain. The Kremnica coinage is associated with the names of the die cutters Christoph Füssl and later also Lukas Richter (*Katz 1929a; Kianička 2020*). Just like the medals from Jáchymov, moulding and casting were also used in Kremnica. Medal production in Tyrolean Hall, the Ore Mountains and Kremnica ran parallel to extensive coin production.

In addition to medals that commemorated certain personalities or events and served representational purposes, a new type of coinage also emerged during the Renaissance, the so-called jetons or tokens. A whole series of issues were minted, especially for coronations, but other occasions as well, which retained the form of a coin but were not intended for circulation. As a clearly definable genre, the production of coronation coins began during the reign of Ferdinand I and ended with Franz Joseph I. The first half of the 16th century, i.e., the period of the reigns of Charles V (1519–1556 as emperor, † 1558) and Ferdinand I (1526–1564), can be regarded, according to Heinz Winter, the heyday of the German Renaissance medal. From the second half of the 16th century until the beginning of the Thirty Years' War, i.e., under Maximilian II (1564–1576), Rudolf II (1576–1611) and Matthias (1611–1619), influences from Italian and Dutch artists were expressed in medal art (*Winter 2009*, p. 19). In the technology of medal production related to the lands of the Bohemian Crown, cast pieces predominated at first; striking became established on a larger scale towards the end of the 16th century. Besides the well-known artists such as Nickel Milicz, Lucas Richter, Antonio Abondio, Valentin Maler and Christian Maler, the die engravers (die cutters) of the individual mints were also involved in the design of commemorative medals and jetons in this initial

phase. An important professional in Bohemia was Johann Conrad Greuter, who was active in the Prague Mint around 1600. His workshop produced several tokens for the coronation of Matthias in Frankfurt and for the Bohemian coronations of Matthias, Ferdinand II and Frederick of the Palatinate. The coronation tokens with the portrait of Matthias, in Hungarian costume wearing a hat with heron feathers, of 1611 were inspired by an oval medal by Alessandro Abondio (*Novák 2019a*, p. 159; *Novák 2022d*, pp. 39–44). Johann Conrad Greuter is considered the author of two struck medals on the coronation of Frederick of the Palatinate (*Haimann 2006*, p. 122). In the second quarter of the 17th century, die cutters from the Prague Mint were also involved in the production of official Bohemian commemorative coinage. It was especially Donat Starckh in the years 1626–1636, who also supplied the mint in Vienna with dies, and Salomon Scultet von Scholtisheym, who cut dies also for the Prague Mint in Kuttenberg from 1638 on and was permanently based in Prague from 1649 to 1657. Medals and tokens from the period of the reign of the Habsburgs Ferdinand II (emperor in 1619–1637), Ferdinand III (emperor in 1637–1657) and Ferdinand IV (king in 1653–1654) already reflect the spirit of the Early Baroque. The casting of medals was already coming to an end at the beginning of the 17th century and was replaced by striking. While Jáchymov medal production slowly ceased after the silver deposits were exhausted, another bloom came about in Kremnica, which was to last until the 18th century (*Winter 2009*, p. 20).

The production of the official medals of Leopold I, Joseph I and until the great reform of Austrian coinage under Emperor Charles VI, based on which an individual school of engraving was founded in Vienna in 1716, was almost exclusively a matter for privileged private producers and medallists in Augsburg and Nuremberg. The work of the Augsburg artist Philipp Heinrich Müller (1654–1719) cannot be overlooked. Almost all the dies of the Augsburg Mint of this period came from his workshop, and he also supplied dies to the Nuremberg producers Caspar Gottlieb Lauffer and Friedrich Kleinert. Philipp Heinrich Müller is one of the most important representatives of Baroque medal art (*Haimann 2006*, p. 306; on his work see *Forster 1910*). Important medallists in Nuremberg were Peter Paul Werner (1689–1771), Johann Leonhard Oexlein (1715–1787), Georg Wilhelm Vestner (1677–1740) and his son Andreas (1707–54). Peter Paul Werner was one of the most renowned engravers of the 18th century. His medals already show the beginning of the Rococo period, the last phase of Baroque art. He created some medals together with Johann Leonhard Oexlein, who ranked among the particularly successful Nuremberg engravers and was one of the representatives of the Rococo in medal art. Georg Wilhelm Vestner was granted permission by Emperor Charles VI to mint medals in his own house on 21 March 1728; until then, the gains on sale of Vestner's medals went into Lauffer's mint, which held the monopoly. The portraits Vestner created are considered to be among the pinnacles of Baroque portraiture. Andreas Vestner worked with his father from 1726 onwards, and many of the medals from this period, marked with the letter V, can be addressed as joint works. Like his father, Andreas also received an imperial privilege to mint medals in 1738. In terms of style, Andreas Vestner was closer to the Rococo than his father (*Bernheimer 1984*, p. 9). The process of separating Austrian medal and token production from the foreign one started at the beginning of the 17th century and was being noticeable under Leopold I. A competition developed for the monopoly on minting coins as well as commemorative medals and jetons. One of the consequences of this dispute was the more frequent minting of coins and medals for individual kingdoms and countries of the Habsburg Monarchy and the Holy Roman Empire as well in the main mint in Vienna. The dies made at this mint were also used by the local mints. As early as 1608, the tokens for the Hungarian coronation of King Matthias in Pressburg were minted in Vienna. The same was the case of the Hungarian coronation tokens of Leopold I in 1655 or the issues on the occasion of the Hungarian coronation of his son Joseph I of 1687. The further production of coronation tokens in Vienna, especially Hungarian and Bohemian ones, is attested by preserved minting dies, such as those for the Prague coronation issues of 1723 or for the Bohemian coronation tokens of 1792. Not all issues intended for such occasions were always produced in Vienna. Sometimes it was only

a certain part, while the rest was struck in local mint related to the upcoming ceremony. It should be remembered that the Prague Mint, for example, besides the cooperation with Vienna mentioned above, continued to use the services of the Augsburg and Nuremberg medallists and die engravers to enrich and improve the quality of its production. Around 1700, the famous die engraver Johann Michael Hoffmann (c. 1650–1736) was active in Vienna, but he had practically no skills with medals. At that time, the Swedish medallists Daniel Warou (1674–1729) and Benedikt Richter (1670–1735) also worked at the Vienna Mint; the influence of the French Baroque is particularly noticeable in their portrait production. Furthermore, the excellent artist Philipp Christoph von Becker (1675–1743), who bore the title of court medallist and became independent in time, was also active there.

Antonio Maria de Gennaro (c. 1679–1744) came to Vienna as a trained die cutter but soon gained respect as a medallist. Gennaro's rise began with the accession of Charles VI, who decided to reform the Austrian coinage, which was in a state of decay. Gennaro convinced him of the necessity to establish his own Engraving Academy in Vienna and to educate his own medallists there. On 19 December 1729, he was commissioned to found it and became its first director and court medallist in 1731. The Academy was opened in 1734. Although Gennaro outwardly acted as director and teacher, Matthäus Donner (1704–1756) led the teaching and was soon to surpass his master. After Gennaro's death, Donner took over the Engraving Academy as director in 1745. Warou, Richter and Gennaro are considered the founders of the Viennese school of medallists, the latter being the first director of the Engraving Academy pointing medallists in a new, contemporary direction (*Winter 2009*, p. 24). The late Baroque style is characteristic of the coinage of medals under Maria Theresa (1740–1780) and her husband Francis I of Lorraine (1745–1765). Symbolic motifs, mostly referring to antiquity, disappeared from occasion medals and were gradually replaced by realistically executed images. Important Viennese medallists such as Matthäus Donner (1704–1756), Giuseppe Antonio Toda (c. 1710–1768), Anton Franz Wideman (1724–1792) and many others represent this style. Matthäus Donner, the head of the Engraving Academy in Vienna, excelled at portraits and was one of the best artists of the Late Baroque and early Classicism. Donner was succeeded in 1756 by Giuseppe Antonio Toda, who was one of the ablest of Donner's coworkers and often created the reverses of Donner's portrait medals. In 1769, after Toda's death, his place was taken by Anton Franz Widemann, born in Strahl (Střelná) near Dux. This medallist, who was the busiest at the imperial court at that time, was the last important artist working in the Rococo style (*Haimann 2006*, p. 531). As for the early Neoclassical art under Joseph II (1765–1780–1790) and Leopold II (1790–1792), it has to be noted that the medallists adhered to the tradition of medals minted under the preceding emperors. Only after 1780, a turning point occurred in medal art. The work of Widemann's successor, the medallist Johann Nepomuk Würth (1753–1811), whose late works are already purely Neoclassical in style, and his brother Franz Xaver Würth (1749–1813) who after his death in 1811 served for a short time as director of the Engraving Academy in Vienna represent the beginning of the transition from the final Baroque to the Neoclassical shapes. (*Haimann 2006*, pp. 538–539; *Winter 2009*, pp. 27–28).

Besides the official governmental medals and tokens, thanks to personal initiatives, whole series of occasion issues related to events concerning the imperial court, political, military, or economic events was produced in private mints and accompanied and supplemented the current official range of commemorative medals, especially in the 18th century. For example, we can mention the frequently appearing works of Johann Kittel (1656–1740) and his son Georg Wilhelm Kittel (1694–1769), medallists who worked in Silesian Wrocław. From 1736 onwards, Georg Wilhelm Kittel minted small medals here at his own expense as a reaction to current political and economic situation in Silesia. Compared to the work of contemporary medallists, the artistic value of this production remained at the level of good craftsmanship.

COMMENTARY TO THE CATALOGUE

The list contains works related to the ruler, his family and mostly to military and economic events of his reign. The chronology of individual reigns from Louis II Jagiello to Leopold II forms the basic structure of the catalogue. Within this framework, we rank the individual items according to the year of minting, from the earliest to the undated. Commemorative and suit medals have been dealt with in a separate chapter. In the appendix, we list the unnumbered catalogue entries for specimens that belong here thematically and chronologically but have already been published in other volumes on the Chaura Collection, their description being merely supplemented here. The catalogue entries for individual medals and tokens begin with the catalogue number. The name of the object is usually based on the event, the person to whom it refers or the dating. This information is followed by the data on the provenance and the author. In the case of so-called hybrid medals, which combine the obverse and reverse of two originally unrelated issues, the names of the authors are separated by a slash. For medals made by two medallists, the authors are listed one below the other, the author of the obverse first, and that of the reverse second. Each catalogue entry contains a description of the obverse and reverse including a transcription of the legends supplemented – with the exception of the titles and a few well-known expressions – by their translation into Czech. The edges are only described if they bear an embossed relief or an inscription. Secondary modifications, production defects and damages, punches etc. on the edge and surfaces are mentioned in the material line where information on the material can also be found. The work of Jiří Hána on the technical aspects of the development of Central European coinage up to the end of the 19th century (*Hána 2007*) was an important help in identifying minting errors and other traces. The measurements in millimetres, done with the MITAKO digital caliper (0.01 mm) on the horizontal axis of the obverse, were rounded to one decimal place. In the case of irregular flans, if the difference between the horizontal and vertical axes was greater than 0.4 mm, both measurements are given, as well as for oval issues and clips. The dimensions of the suspension are not included. Weight measured on the T-Scale Electronics MFG NHB-150+ digital balance (0.001 g) is stated in grams and not rounded.

Given the variability of descriptions and the more or less accurate illustrations in most earlier works, we refer to the related literature in such a way that the determination of ‘issues’ is as close as possible to the previously published and illustrated specimens. A greater variability is evident, especially in the descriptions of the dividing marks, their presence or absence, different shapes and position. To a lesser extent, this also applies to small, often erroneous or non-existent variants of some parts of the legends and edge inscriptions. These differences have various causes: above all, the state of preservation of the material and thus worse legibility of the images, legends and their details; or they resulted from negligence during production, e.g., oversights or incorrect transcriptions of letters or marks, we also come across graphic or printing errors, e.g., in the description of an issue the dividing marks were often not taken into account but are present on the contemporary drawing, or vice versa. In the case of such specimens, the abbreviation ‘var.’ therefore appears in the corresponding references to literature in which these small differences are mentioned. Possible commentaries refer to the circumstances of the creation of the medal, questions concerning its dating and authorship, basic information on the events commemorated by the given issue etc. In the text, we refer to literature used in the identification of the medals and tokens or cite further works on the subject. The inventory number of the Numismatic Department of the National Museum is followed by information written on the original description labels, information whether the item was acquired by František Rudolf or Karel Chaura, the year of acquisition and other information. This is not an exhaustive reproduction of all available information, but only those we found to be relevant and useful.

Finally, we introduce a note on the marks on some specimens and on some less common numismatic terms used in the description of this part of the collection. Some medals in the Chaura Collection have been signed with a special dealer's mark, mostly on the edge of the medal. These are punches, either oval with the name CHAURA in it, or inconspicuous small round punches bearing the letters Ch or CH. In rare cases, the item has also been signed with the whole name or an initial, executed in black ink on the edge or in the field. Karel Chaura marked his numismatic material in his shop with green ink (so-called dragon's blood) on its surface, or with the letters CH written with ink on the edge. The term '*Kupferstift*' (copper pin), common in German numismatic literature, refers to a copper wire inserted into the tin flan before minting. The purpose of this practice, especially in the 18th century, was to clearly distinguish tin issues from silver ones and prevent their confusion. The German term '*Gnadenmedaille*' refers to a particular group of (Habsburg) ruler's medals that first appeared in the 16th century. The obverse shows the portrait of the ruler, the reverse an allegorical motif and a personal motto. They served primarily as a reward for merit and for promotion, were probably always awarded on the direct instruction of the ruler and were the precursor and later also the supplement to the orders and decorations (*Winter 2009*, p. 18). The term *suit medals* refers to a series of thematically related medals of similar purpose, e.g., to commemorate emperors, popes, as well as secular and ecclesiastical princes, church reformers, important personalities but also interrelated historical events.

EINLEITUNG

Der erste Teil des Bestandskatalogs der Medaillensammlung erweitert schrittweise die publizierte Edition der über zwei Generationen bestehenden Sammlung der Antiquitätenhändler und Sammler František Rudolf Chaura (1841–1910) und seines Sohnes Karel Chaura (1869–1945). Diese einzigartige Familiensammlung enthält mehr als dreizehntausend Stücke von überwiegend böhmischen Prägungen, 4900 Stücke bilden den Bestand an Medaillen. Es handelt sich um eine der wenigen vollständig erhaltenen Sammlungen dieses Umfangs und dieser Ausrichtung, die in der zweiten Hälfte des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts entstanden sind. Das Ensemble wird seit 1950 im Nationalmuseum verwahrt und zählt zu den wertvollsten Beständen der numismatischen Abteilung. František Rudolf und Karel Chaura bauten ihre Medaillensammlung mit einer klaren Absicht auf, wählten die Medaillen sowie weiteres nichtmünzliches Material mit Bezug zu den Ländern der Krone Böhmens und der neu gegründeten Tschechoslowakischen Republik aus. Sie bemühten sich, nicht nur „Regierungsprägungen“ und „Regierungsmedaillen“ in unmittelbarem Verhältnis zum Herrscher oder dem regierenden Geschlecht, sondern z. B. auch zu bedeutenden militärischen, politischen, wirtschaftlichen oder kulturellen Ereignissen zu erfassen. Am zahlreichsten vertreten sind jedoch Medaillen von politischen, militärischen, kirchlichen, kulturellen und gesellschaftlich bedeutenden Persönlichkeiten sowie Medaillen, die vermittels Vereinen und verschiedener Ereignissen an Gemeinden unserer Heimat erinnerten. Die Sammlung enthält gleichzeitig auch ein repräsentatives Ensemble von Medaillen des 16. Jahrhunderts aus dem Gebiet des Erzgebirges.

Der Katalog verzeichnet 353 Stücke, die mit Ausnahme einer eingereihten Medaille Kaiser Karls V. chronologisch nach den böhmischen Königen und Königinnen geordnet sind. Er beginnt mit einer Medaille Ludwigs II. Jagiello (1516–1526) und endet mit der Regierungszeit Leopolds II. (1790–1792). Ein eigenes, den Gedenk- und Suiten-Medaillen gewidmetes Kapitel behält gleichfalls die chronologische Reihenfolge der Herrscher bei. Dem von den Regierungen von Franz II./I. (1792–1835) bis Karl I. (1916–1918) abgegrenzten Zeitraum wird sich der geplante, anschließende Band widmen. Nahezu ein Drittel der vorgelegten Auswahl besteht aus Medaillen und Krönungsmünzen, die anlässlich der Prager Krönungen im Laufe des 16. bis 18. Jahrhunderts geprägt wurden. Ferner sind Exemplare zur Huldigung der Landesstände oder bedeutender Städte vertreten, Medaillen, die an weitere Ereignisse aus dem Leben eines Herrschers erinnern, z. B. Hochzeiten, Geburten von Kindern, Heilungen und nicht zuletzt auch an seinen Tod und sein Begräbnis. In das Konzept und den chronologischen Rahmen der Regierung unserer Herrscher haben wir auch Gedenkprägungen, z. B. auf bedeutende militärische und wirtschaftliche Ereignisse, eingereiht. Ein relativ beträchtlicher Teil des bearbeiteten Komplexes stammt aus der Produktion der Wiener Münze und konzentriert sich auf Neuprägungen von Herrschermedaillen des 18. Jahrhunderts. Die ursprünglichen Unterlegzetteln zu den einzelnen Exemplaren belegen, dass ein wesentlicher Teil der hier beschriebenen Sammlung aus der Sammlung von František Rudolf Chaura stammt, und zwar 255 Stück, d. h. 72 %. Die Anzahl der Exemplare, mit denen Karel Chaura zu diesem Teil der Sammlung beigetragen hat, beträgt nur 81 Stücke, d. h. 23 %. Bei sechs Unterlegzetteln, die nur mit dem Nachnamen Chaura bezeichnet sind, kann man nicht bestimmen, wer diese Stücke in die Sammlung eingegliedert hat. Bei elf Exemplaren hat sich kein ursprünglicher Zettel erhalten. Die Angaben und Bemerkungen auf den Unterlegzetteln belegen ein sorgfältiges Vorgehen beider Chauras bei der Bestimmung des numismatischen Materials und ihrer Arbeit mit der numismatischen Literatur. Die Bemerkungen über Preise und Auktionen verhehlen nicht, dass Vater und Sohn Händler waren. Die Struktur dieses Teil der Chaura-Sammlung ähnelt in seiner Zusammensetzung zeitgenössischen Sammlungen mit gleichartiger Ausrichtung, wie etwa denen von Stephan Berger, Max Donebauer oder Wilhelm Killian.

KURZE EINLEITUNG IN DIE GESCHICHTE DER MEDAILLENKUNST IN DER HABSBURGERMONARCHIE

Emil Novák

Die ersten Porträtmedaillen der Habsburger als herrschende Kaiser, seit dem 16. Jahrhundert auch als Könige Böhmens, können wir bereits ungefähr in der Mitte des 15. Jahrhunderts im Gebiet des heutigen Italiens antreffen. Nördlich der Alpen war die Entwicklung der Medaillenkunst etwas verzögert. Die ersten repräsentativen, münzähnlichen Stücke erscheinen in Tirol. Zweifellos kann man sie als Prägungen aus Hall in Tirol ansehen, die zu Beginn des frühen 16. Jahrhunderts entstanden sind. Diese sog. Schaustücke waren nicht für den Zahlungsverkehr bestimmt, sondern dienten vor allem der gesellschaftlichen und politischen Repräsentation. Um 1530 hatten diese spezifischen Haller Schauprägungen ihre größte Blütezeit bereits hinter sich. Ein neuer Schwerpunkt wurde auf die Prägung großer Silbermünzen gelegt, die bald ein einheitliches Aussehen erhielten, was die künstlerischen Ambitionen der Prägestempelschneider einschränkte. Diese Art der Produktion geprägter Medaillen, die von der Münzprägung abhängig ist, wurde in den oberdeutschen Städten durch gegossene Medaillen ergänzt und teilweise ersetzt, die sich vor allem in Augsburg und Nürnberg durchzusetzen konnten. Im Unterschied zu den Stücken aus Italien, die auf der Basis von Wachsmodellen geschaffen wurden, gingen diese aus Holzmodellen hervor, mit denen wiederholt eine größere Menge gleicher Stücke gefertigt werden konnte (*Winter 2009*, S. 15). Eine eigene Gruppe bilden Medaillen des sächsischen und böhmischen Erzgebirges. Im böhmischen Teil wurde nach 1500 auf der Herrschaft der Grafen Schlick mit einem intensiven Abbau der reichen Silberlager mit dem Zentrum in der neu gegründeten Stadt Sankt Joachimsthal (Jáchymov) begonnen. Nach der Einführung der Münzprägung (1519/1520) begann sich hier auch eine Medaillenproduktion zu entwickeln. 1528 gelangte die Münzstätte von Joachimsthal in die Hände von König Ferdinand I. Damals entstanden hier die ersten Porträtmedaillen, obgleich Medaillen mit biblischen Motiven überwogen. Zu den bedeutendsten Vertretern der Joachimsthaler Produktion gehörten Concz Welcz, Wolf und Nickel Milicz. Zeitgleich mit den Erzgebirger Medaillen wurden ähnliche Exemplare seit 1526, wenn auch in wesentlich kleinerer Zahl, in der ungarischen Habsburger Münze in Kremnitz produziert, wodurch eine verlässliche Zuordnung zu der einen oder anderen Münzstätte nicht immer möglich ist. Die Kremnitzer Prägungen sind mit den Namen der Stempelschneider Christoph Füssl und später auch Lukas Richter verbunden (*Katz 1929a*; *Kianička 2020*). Genauso wie die Medaillen aus der Joachimsthaler Produktion wurden auch die Kremnitzer häufig abgeformt und abgegossen. Die Medaillen im Tiroler Hall, im Erzgebirge und auch in Kremnitz entstanden parallel zu einer entsprechenden, umfangreichen Münzproduktion.

Die Renaissance brachte neben Medaillen, die an bestimmte Persönlichkeiten oder Ereignisse erinnerten und vor allem der Repräsentation dienten, auch einen neuen Typ von Prägungen, sog. Auswurfmünzen oder Jetons. Es wurde eine ganze Reihe besonders von Krönungs- aber auch anderer Gedenkmünzen geprägt, die die Form von Münzen beibehielten, allerdings nicht für den Umlauf vorgesehen waren. Als eindeutig abgrenzbare Sorte reichen Krönungsmünzen mit ihren Anfängen in die Zeit von Ferdinand I. zurück und enden in der Regierungszeit von Kaiser Franz Joseph I. Über die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts – genauer also die Regierungszeit Karls V. (Kaiser 1519–1556, † 1558) und Ferdinands I. (1526–1564) – spricht Heinz Winter als die Blütezeit der deutschen Renaissance-Medaille. Von der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts bis zum Anfang des Dreißigjährigen Krieges, d. h. unter Maximilian II. (1564–1576), Rudolf II. (1576–1611) und Matthias (1611–1619), zeigt sich in der

Medaillenkunst der Einfluss von italienischen und niederländischen Künstlern (*Winter 2009*, S. 19). In der Technologie der Medaillenproduktion mit Bezug zu den Ländern der Krone Böhmens überwiegen anfangs gegossene Stücke, Prägungen setzen sich in größerem Maßstab erst gegen Ende des 16. Jahrhunderts durch. An der Gestaltung von Gedenkmedaillen und Auswurfmünzen beteiligten sich in dieser Anfangsphase neben bekannten Künstlern wie Nickel Milicz, Lucas Richter, Antonio Abondio, Valentin Maler oder Christian Maler, auch die Graveure (Schneider von Münzstempeln) der einzelnen Münzstätten. Zu den bedeutenden Persönlichkeiten dieser Profession gehörte in Böhmen Johann Conrad Greuter, der in der Prager Münze an der Wende des 16. zum 17. Jahrhundert wirkte. Aus seiner Werkstatt gingen einige Münzen auf Matthias' Frankfurter Krönung und auf die böhmischen Krönungen der Könige Matthias, Ferdinand II. und Friedrichs von der Pfalz hervor. Die Krönungsmünze mit dem Porträt von Matthias in ungarischer Tracht mit Mütze mit Reiherfedern von 1611 fertigte er nach dem Vorbild einer ovalen Medaille von Alessandro Abondio (*Novák 2019a*, S. 159; *Novák 2022d*, S. 39–44). Johann Conrad Greuter wird gleichfalls als Autor zwei weiterer geprägter Medaillen auf die Krönung Friedrichs von der Pfalz erachtet (*Haimann 2006*, S. 122). Auch im zweiten Viertel des 17. Jahrhunderts beteiligten sich in der Prager Münze wirkende Stempelschneider an der Produktion böhmischer herrschaftlicher Gedenkprägungen. Namentlich waren das in den Jahren 1626–1636 Donat Starckh, der gleichzeitig auch die Münze in Wien mit Prägestempeln belieferte, und Salomon Scultet von Scholtisheim, der in Kuttenberg seit 1638 Stempel für die Prager Münze schnitt und 1649–1657 dauerhaft in Prag angesiedelt war. Medaillen und Auswurfmünzen aus der Regierungszeit der Habsburger Herrscher Ferdinand II. (Kaiser 1619–1637), Ferdinand III. (Kaiser 1637–1657) und Ferdinand IV. (König 1653–1654) sind schon im Geist des Frühbarocks geschaffen. Das Gießen von Medaillen neigte sich Anfang des 17. Jahrhunderts seinem Ende zu und wurde durch das Prägen von Medaillen ersetzt. Während die Joachimsthaler Medaillenproduktion nach dem Erschöpfen der Silberlagerstätten langsam zu Ende ging, erwartete Kremnitz eine weitere Blüte, die bis zum 18. Jahrhundert andauern sollte (*Winter 2009*, S. 20).

Die Produktion der offiziellen Medaillen unter Leopold I., Joseph I. und bis zur großen Reform des österreichischen Münzwesens unter Kaiser Karl VI., auf deren Grundlage in Wien 1716 eine eigene Graveurschule gegründet wurde, war nahezu ausschließlich eine Angelegenheit privilegierter, privater Verleger und Medailleure in Augsburg und Nürnberg. Unüberschaubar sind die Arbeiten des Augsburger Künstlers Philipp Heinrich Müller (1654–1719). Aus seiner Werkstatt stammen nahezu alle Prägestempel der Augsburger Münze dieser Zeit und er lieferte Stempel auch nach Nürnberg an die Verleger Caspar Gottlieb Lauffer und Friedrich Kleinert. Philipp Heinrich Müller gehört zu den bedeutendsten Vertretern der barocken Medaillenkunst (*Haimann 2006*, S. 306; grundlegende Bearbeitung seines Werks s. *Forster 1910*). Bedeutende Medailleure in Nürnberg waren Peter Paul Werner (1689–1771), Johann Leonhard Oexlein (1715–1787), Georg Wilhelm Vestner (1677–1740) und sein Sohn Andreas (1707–1754). Peter Paul Werner gehörte zu den angesehenen Graveuren des 18. Jahrhunderts. Auf seinen Medaillen könne wir bereits den Beginn des Rokoko, der letzten Entwicklungsphase der Barockkunst, beobachten. Einige Medaillen schuf er zusammen mit Johann Leonhard Oexlein, der zu den besonders erfolgreichen Nürnberger Graveuren gehörte und einer der Vertreter des Rokoko in der Medaillenkunst war. Georg Wilhelm Vestner erhielt am 21. März 1728 von Kaiser Karl VI. die Erlaubnis, im eigenen Haus Medaillen zu prägen, bis dahin waren die Gewinne aus dem Verkauf von Vestners Medaillen an Lauffers Prägestätte gegangen, die das Monopol auf diese Tätigkeit besaß. Die von ihm geschaffenen Bildnisse werden als einer der Gipfel der barocken Porträtkunst erachtet. Andreas Vestner arbeitete seit 1726 mit seinem Vater zusammen. Viele der Medaillen aus dieser Zeit, bezeichnet mit dem Buchstaben V, können als gemeinsame Arbeiten angesprochen werden. Ähnlich wie sein Vater erhielt auch Andreas 1738 ein kaiserliches Privileg zur Medaillenprägung. Vom Stil her stand Andreas Vestner schon dem Rokoko näher (*Bernheimer 1984*, S. 9).

Der Prozess der Trennung der österreichischen Medaillen- und Geldproduktion vom Ausland setzte Anfang des 17. Jahrhunderts ein und wurde deutlich erkennbar unter Leopold I. Es entwickelte sich ein Kampf um das Monopol einerseits auf die Münzen, andererseits auf die gelegentlichen Gedenkmedaillen und Auswurfmünzen. Eine der Folgen dieses Ringens war die immer häufigere Ausführung der Prägung von Münzen und Medaillen für die einzelnen Königreiche und Länder der Habsburger Monarchie sowie für das Heilige Römische Reich in der Hauptmünzstätte in Wien. Die in dieser Münze hergestellten Prägestempel wurden in den lokalen Münzstätten verwendet oder in Wien fand auch die eigene Prägung statt. Bereits 1608 wurden in Wien die Münzen zur ungarischen Krönung König Matthias' in Pressburg geprägt. Genauso war es auch zum Beispiel bei den ungarischen Krönungsprägungen Leopolds I. von 1655 oder bei den Prägungen auf die ungarische Krönung Josephs I. von 1687. Die weitere Produktion von Krönungsprägungen in Wien, besonders der ungarischen und böhmischen, ist bereits durch erhaltene Prägestempel belegt, wie z. B. für die Prager Krönung von 1723 oder für die Prägung der böhmischen Krönungsmünzen von 1792. Manchmal wurden zu solchen Anlässen nicht alle Medaillen und Auswurfmünzen in Wien hergestellt, sondern nur ein bestimmter Teil, während der andere Teil in den lokalen Münzstätten, die sich am Ort der Veranstaltung des festlichen Ereignisses befanden, gefertigt wurde. Es muss jedoch daran erinnert werden, dass z. B. die Münzstätte in Prag neben der bereits erwähnten Zusammenarbeit mit Wien auch weiterhin zur Bereicherung und Erhöhung ihrer Produktion die Dienste der Augsburger und Nürnberger Medailleure und Graveure in Anspruch nahm. An der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert arbeitete in Wien der berühmte Stempelschneider Johann Michael Hoffmann (um 1650–1736), der jedoch praktisch keine Erfahrung bezüglich der Medaillenherstellung hatte. In diesem Zeitraum wirkten in der Wiener Münze auch die schwedischen Medailleure Daniel Warou (1674–1729) und Benedikt Richter (1670–1735), vor allem in ihrem Porträtschaffen ist der Einfluss des französischen Barock sichtbar. Ferner war hier auch der ausgezeichnete Künstler Philipp Christoph von Becker (1675–1743) mit dem Titel eines „kaiserlichen Kammermedailleurs“ tätig, der sich mit der Zeit aber selbständig machte.

Antonio Maria de Gennaro (um 1679–1744) kam als gelernter Stempelschneider nach Wien, gewann aber bald Anerkennung und Respekt als Medailleur. Gennaros Aufstieg begann mit dem der Thronbesteigung Karls VI. Der Kaiser entschied sich, eine Reform des im Verfall begriffenen österreichischen Münzwesens durchzuführen. Gennaro überzeugte ihn von der Notwendigkeit, in Wien eine eigene Graveur-Akademie zu gründen und eigene Medailleure in ihr heranzubilden. Am 19. Dezember 1729 wurde er mit der Gründung beauftragt und 1731 wurde er zu ihrem ersten Direktor und zum kaiserlichem Hofmedailleur ernannt. Die Akademie wurde 1734 eröffnet. Obwohl Gennaro nach außen hin als Direktor und Lehrer wirkte, leitete sein erster Schüler Matthäus Donner (1704–1756), der ihn bald in seinen Fähigkeiten übertraf, die Unterrichtung der Schüler. Nach Gennaros Tod übernahm Donner 1745 die Graveur-Akademie auch als Direktor. Warou, Richter und Gennaro werden als Gründer der Wiener Medailleurschule betrachtet, wobei der letztgenannte als erster Direktor der Graveur-Akademie der Medaillenkunst eine neue, moderne Richtung gab (*Winter 2009*, S. 24). Für die Medaillenprägung unter Maria Theresia (1740–1780) und ihrem Gatten Franz I. von Lothringen (1745–1765) ist ein spätbarocker Stil charakteristisch. Bei den Themen der Gelegenheitsmedaillen schwanden die symbolischen Motive, häufig mit Antikenverweisen, und es setzten sich schrittweise realistisch aufgefasste Bilder durch. Unter den Schöpfern dieser Medaillen im spätbarocken Stil finden wir Namen bedeutender Wiener Medailleure wie z. B. Matthäus Donner (1704–1756), Giuseppe Antonio Toda (etwa 1710–1768), Anton Franz Wideman (1724–1792) und eine Reihe weiterer. Matthäus Donner, der Leiter der Wiener Graveur-Akademie, ragte in der Porträtgestaltung hervor und gehörte zu den besten Künstlern des Spätbarocks und beginnenden Klassizismus. Donners Nachfolger wurde 1756 Giuseppe Antonio Toda, der zu den fähigsten von Donners Mitarbeitern gehörte und oft die Rückseite seiner Porträtmedaillen schuf. Nach dem Tod von Giuseppe Antonio Toda nahm 1769 der in Strahl (Střelná) bei Dux (Duchcov) geborene Anton Franz Widemann

seine Stelle ein. Dieser zu seiner Zeit am meisten ausgelastete, für den Kaiserhof arbeitende Medailleur, war der letzte bedeutende Künstler im Rokoko-Stil (*Haimann 2006*, S. 531). Zur frühklassizistischen Medaillenkunst unter Joseph II. (1765–1780–1790) und Leopold II. (1790–1792) muss angemerkt werden, dass sie die Tradition der unter ihren Eltern geprägten Medaillen bewahrt hat. Erst nach 1780 kam es in der Medaillenkunst zu einer Wende. Am Beginn des Übergangs vom weichenden Barock zu den neuen Formen des Klassizismus steht Widemanns Nachfolger, der Medailleur Johann Nepomuk Würth (1753–1811), dessen späte Arbeiten bereits einen rein klassizistischen Charakter haben, und sein Bruder Franz Xaver Würth (1749–1813), der nach dem Tod seines Bruders 1811 für kurze Zeit Direktor der Graveur-Akademie wurde (*Haimann 2006*, S. 538–539; *Winter 2009*, S. 27–28).

Neben den offiziellen Herrschermedaillen und Auswurfmünzen wurde besonders im 18. Jahrhundert dank privater Initiativen in privaten Prägestätten eine ganze Reihe von Gelegenheitsprägungen angefertigt, die auf den Herrscherhof, politische, militärische oder wirtschaftliche Ereignisse betreffende Ereignisse reagierten und das aktuelle offizielle Angebot an Gedenkmedaillen begleiteten und ergänzten. Als Beispiel kann man die häufig auftretenden Arbeiten der im schlesischen Breslau wirkenden Medailleure Johann Kittels (1656–1740) und seines Sohnes Georg Wilhelm Kittel (1694–1769) anführen. Ab 1736 gab hier Georg Wilhelm Kittel in eigener Auflage kleine Medaillen in Reaktion auf aktuelle politische und wirtschaftliche Ereignisse in Schlesien heraus. Im Vergleich mit dem Schaffen anderer zeitgenössischer Medailleure blieb der künstlerische Wert dieser Produktion auf dem Niveau von gutem Handwerk.

KOMMENTAR ZUM KATALOG

Der Bestandskatalog enthält Werke mit Bezug zur Person des Herrschers, zu seiner Familie und zu meist militärischen und wirtschaftlichen Ereignissen, die mit seiner Regierungszeit verbunden sind. Die Chronologie der einzelnen Regierungszeiten von Ludwig II. Jagiello bis Leopold II. bildet die Grundstruktur des Katalogs. Im Rahmen dieser Gliederung reihen wir die einzelnen Posten nach den Daten ihrer Ausgabe von den ältesten bis zu den undatierten. Gedenk- und Suiten-Medaillen habe wir in einem selbständigen Kapitel ausgegliedert. In einem Anhang führen wir nicht nummerierte Katalogeinträge zu Exemplaren auf, die zwar thematisch und chronologisch hierhergehören, jedoch bereits in anderen Werken der Editionsreihe der Sammlung Chaura publiziert worden sind, aus diesem Grund ergänzen wir hier nur ihre Beschreibung. Der Katalogeintrag für die einzelnen Medaillen und Auswurfmünzen gibt die Ordnungsnummer des Katalogs an. Die Bezeichnung des Postens richtet sich am häufigsten nach dem Ereignis, der Person, auf die er sich bezieht, oder nach der Datierung. Es folgt die Provenienz und der Medailleur. Bei den sog. Zwittermedaillen, die den Avers und Revers von zwei ursprünglich nicht zusammenhängenden Prägungen verbinden, werden die Namen der Medailleure mit dem Schrägstrich getrennt. Bei Medaillen, die in Zusammenarbeit von zwei Medailleuren entstanden sind, schreiben wir die Namen untereinander, der erste schuf den Entwurf des Avers, der zweiten den des Revers. Die Katalogeinträge enthalten die Beschreibung des Avers und Revers sowie eine Transkription der Auf- und Umschriften, ergänzt um eine Übersetzung ins Tschechische mit Ausnahme der Titulatur und einiger weniger, allgemein bekannter Ausdrücke. Die Ränder werden nur in den Fällen beschrieben, wenn sie ein geprägtes Relief oder eine Inschrift tragen. Nachträgliche Eingriffe, Produktionsfehler und Beschädigungen, Punzen usw. am Rand und auf den Flächen werden nur in der Materialzeile erwähnt, die Informationen über das verwendete Metall anführt. Eine wertvolle

Hilfe bei der Identifizierung von Produktionsfehlern und weiteren Spuren an dem bearbeiteten Material war die Arbeit von Jiří Hána, *Technické aspekty vývoje středoevropského mincovnictví do konce 19. století* (Technische Aspekte der Entwicklung des mitteleuropäischen Münzwesens bis zum Ende des 19. Jahrhunderts) (Hána 2007). Die Maße in Millimetern, gemessen mit dem digitalen Messschieber MITAKO (0,01 mm) auf der waagrechten Achse des Avers, wurden auf eine Dezimalstelle gerundet. Im Fall eines unregelmäßigen Schrötlings, wenn der Unterschied zwischen waagrechter und senkrechter Achse größer war als 0,4 mm, geben wir beide Maße an, genauso wie bei ovalen Prägungen und Klippen. Die Maße von Aufhängungen wurden nicht die Messung einbezogen. Die Masse wurde in Gramm auf der digitalen Waage T-Scale Electronics MFG NHB-150+ (0,001 g) ermittelt und nicht gerundet.

Hinsichtlich der Heterogenität der Beschreibungen und der mehr oder weniger genauen Abbildungen in den meisten früheren Arbeiten zitieren wir „Prägungen“ in den Literaturverweisen so, dass ihre Bestimmung den bisher veröffentlichten und abgebildeten Exemplaren so nahe kommt wie möglich. Eine größere Variabilität ist vor allem in der Beschreibung der Interpunktion erkennbar, ihre Anwesenheit oder Absenz, verschiedene Formen und Positionierung. In geringerem Maße betrifft dies auch kleine, vielfach fehlerhafte oder gar nicht existente Varianten einiger Teile der Umschriften und Inschriften. Diese Unterschiede haben verschiedene Ursachen: vor allem den Erhaltungszustand des Materials und die dadurch schlechtere Lesbarkeit der Bilder, Texte und ihrer Details, oder sie entstanden durch ein schlichtes Versehen bei der Herstellung des Werks, z. B. durch Übersehen oder ein fehlerhaftes Abschreiben von Buchstaben oder Zeichen; wir finden auch Druckfehler oder graphische Fehler, z. B. wird in der Beschreibung einer Prägung oft die Interpunktion nicht verzeichnet, ist aber auf der begleitenden Zeichnung vorhanden, oder umgekehrt. Bei jedem Exemplar erscheint deshalb in den zugehörigen Verweisen auf die Literatur, in der diese kleinen Unterschiede angeführt sind, die Abkürzung „var.“. Etwaige Kommentare beziehen sich auf die Umstände der Entstehung der Medaille, Fragen bezüglich der Datierung und Autorschaft, grundlegende Informationen zu den Ereignissen, die das gegebene Stück würdigt und ähnliches. Im Text verweisen wir auf die angeführte Literatur bei der Bestimmung der Medaille oder Auswurfmünze oder zitieren weitere Arbeiten zum Thema. Hinter der Inventarnummer der Numismatischen Sammlung des Nationalmuseums folgt die Information der ursprünglichen Unterlegzetteln, ob der gegebene Posten von František Rudolf oder Karel Chaura eingegliedert wurde, das Jahr der Eingliederung sowie weitere Informationen. Es handelt sich um keine erschöpfende Abschrift aller angeführten Informationen, sondern jener, die für unsere Beschreibung relevant und ergänzungswürdig schienen.

Zum Schluss geben wir eine Anmerkung zu den Marken auf einigen Exemplare und zu einigen weniger üblichen numismatischen Begriffen, die in der Beschreibung dieses Teils der Sammlung verwendet werden. Einige Medaillen in der Sammlung Chaura wurden mit einer besonderen Handelsmarke versehen, gewöhnlicherweise am Medaillenrand angebracht. Es handelt sich um Punzen, entweder oval mit dem Namen CHAURA oder unauffällige kleine runde Punzen mit den Buchstaben Ch bzw. CH. In vereinzelt Fällen ist der Gegenstand mit ganzem Namen oder einer Initiale bezeichnet, die in schwarzer Tusche ausgeführt ist, und zwar entweder auf dem Rand oder auf der Fläche. Karel Chaura kennzeichnete das numismatische Material besonders in seinem Geschäft mit grüner Farbe (sog. Drachenblut) auf der Fläche oder mit Tusche auf dem Rand mit den Buchstaben CH. Der in der deutschsprachigen numismatischen Literatur verwendete Ausdruck *Kupferstift* bezieht sich auf einen vor der Prägung in den Zinnrohling eingeführten Kupferdraht. Diese Praxis hatte vor allem im 18. Jahrhundert zum Ziel, Zinnprägungen eindeutig von Silberprägungen zu unterscheiden und ihrer Verwechslung vorzukommen. Der deutsche Ausdruck *Gnadenmedaille* bezeichnet eine bestimmte Gruppe von (Habsburger) Herrschermedaillen, die zum ersten Mal im 16. Jahrhundert auftraten. Auf der Vorderseite tragen sie das Porträt des Herrschers, auf der Rückseite gewöhnlich ein allegorisches Motiv und das persönliche Motto. Sie dienten vor allem als Belohnung für Verdienste und zur Propaganda, ihre Verleihung stand wahrscheinlich

immer unter der direkten Kontrolle des Herrschers und sie bildeten eine Vorstufe und später eine Ergänzung zur Verleihung von Orden und Auszeichnungen (*Winter 2009*, S. 18). Der Begriff *Suiten-Medaille* bezeichnet eine Serie von thematisch zusammenhängenden Medaillen ähnlicher Prägung, die z. B. zur Erinnerung und zum Gedenken an Kaiser, Päpste sowie weitere weltliche und geistliche Fürsten, Kirchenreformatoren, bedeutende Persönlichkeiten der Wissenschaft oder der Kunst, aber auch an untereinander zusammenhängende historische Ereignisse geprägt wurden.

PŘEHLEDOVÁ TABULKA KOVŮ /
 SYNOPTIC TABLE OF METALS /
 ÜBERSICHTSTABELLE DER METALLE

kov / metal / Metall	chemická značka	hustota (gcm³)
zlato = gold = Gold	Au – <i>Aurum</i>	19,30
olovo = lead = Blei	Pb – <i>Plumbum</i>	11,34
stříbro = silver = Silber	Ag – <i>Argentum</i>	10,50
měď = copper = Kupfer	Cu – <i>Cuprum</i>	8,94
nikl = nickel = Nickel	Ni – <i>Niccolum</i>	8,90
železo = iron = Eisen	Fe – <i>Ferrum</i>	7,87
cín = tin = Zinn	Sn – <i>Stannum</i>	7,28
zinek = zinc = Zink	Zn – <i>Zincum</i>	7,14
hliník = aluminium = Aluminium	Al – <i>Aluminium</i>	2,69
bronz = bronze = Bronze	CuSn	
mosaz = brass = Messing	CuZn	
pozlacený = gold-plated = vergoldet		
postříbřený = silver-plated = versilbert		